

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA DIREKTIV NUTQIY AKTLARNING TURLARI VA ULARNING DISKURSIV JIHATLARI

G'opporova Nigoraxon Mo'minjon qizi

Farg'ona davlat universiteti, Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi, 2-bosqich magistranti

Gafurova Surayyo Ulug'bekovna

*Farg'ona davlat universiteti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD
sgafurova@gmail.com*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada biz ingliz va o'zbek tillarida direktiv nutqiy aktlarning turlari va ularning diskursiv jihatlari xususida o'z fikrlarimizni bayon qilamiz va tahlillarni amalga oshiramiz.*

Kalit so'zlar: *nutqiy akt, direktiv nutqiy akt, lingvistik kredo, leksikografik tavsif, loyiha, mualliflar guruhi, kompyuterlashtirish, til material, sema, semema.*

So'zlar insonlarning ma'lum bir voqea yoki shaxsga nisbatan munosabatini, histuyg'usini ifodalashda qo'llaniladi va ular yordamida so'z birikmalari va nutq yaratiladi. Nutq orqali insonlar o'z fikrlarini yetkazishadi va bu nutqning asosiy vazifasi sifatida qaralib, axborot uzatish hodisasiga aylanadi. Nutqni so'zlovchi tinglovchi yetkazib berishi, uning ta'siri va ahamiyati kabi muammolar bugungi kunda pragmatolingvistika sohasida dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Muloqot kontekstida ko'zlanayotgan maqsadni amalga oshirish uchun so'zlovchi ushbu maqsadni lisoniy shakllantirishga yo'naltirilgan qator kognitiv amallarini bajaradi. Bundan tashqari, o'z maqsadini ifodalayotgan shaxsning ongida adresatdan kutilayotgan javobning taxminiy qolipi ham shakllanib ulguradi. Shunga binoan, so'zlovchi o'z nutqiy harakatini kutilayotgan javobga mos ravishda bajarishga intiladi. Muloqot vaziyatida yuzaga kelayotgan talablarni qondirish amaliyoti nutqiy aktlarning alohida ta'kid, qat'iyat ila bajarishi bilan bir qatorda, ta'kidsiz va neytral (betaraf) nutqiy aktlar ham hosil bo'lishi kuzatiladi. Shunday qilib, yagona bir pragmatik mazmun ta'kidli yoki hech qanday ta'kidsiz uzatilishi mumkin. Mazmunning bu siradagi o'zgarishi, odatda, ikki qarama-qarshi yo'nalishda kechadi va bunda markazda neytral pragmatik mazmun turib, keyingi qutblarda ta'kid yoki kuchayadi yoki sustlashadi. Neytral holatda tinglovchi xabarni qaysi mazmunda qabul qilish borasida hech qanday qo'shimcha ma'lumotga ishorani topa olmaydi. Ushbu turdagi nutqiy tuzilmalar munosabatini quyidagi

rasmda tasvirlash mumkin (Chizma 1): ta'kidsiz tuzilma ← neytral tuzilma → ta'kidli tuzilma. [3, 131]

Adabiyotlar sharxi. Nutqiy tuzilma mazmuniga o'zgartirishlar kiritish muloqot samarasini oshirish bilan bog'liq va u yoki bu variantning qo'llanishini kommunikantlar o'zaro munosabati taqozo etadi. Bunda, sub'ektlarning o'zaro hamkorlikka kirishishga tayyorgarligi muhim o'rinni egallaydi. Shaxslararo munosabat, o'z navbatida, turli ko'rinishlarda kechadi, chunki u ijobiy, salbiy, befarq, bir-birini anglay olish yoki olmaslik ruhida bo'lishi mumkin. Zotan, insonning "kundalik amaliy faoliyati ma'lum maqsadga qaratiladi, aniq dastur asosida amalga oshiriladi, ongli-erkin xususiyatga ega bo'ladi". [2, 48]

Nutqiy tuzilmaning u yoki pragmatik-modal variantini tanlashda asosiy vazifani muloqotdoshlarning ijtimoiy roli o'taydi va ushbu rolni belgilovchilar qatoriga quyidagilar kiradi: 1) insonning tug'ilishdan egallaydigan roli (jins, millat, elat); 2) ijtimoiy maqom (jamiyatda egallagan o'ri); 3) ma'lum vaziyatda bajaradigan vazifasi. Shuningdek, kommunikantlarning yoshi, ma'daniyati va emotsional-ruhiy holati ham tanlovga ta'sir o'tkazadi. Sanab o'tilgan omillarni "kontekstual pragmatik muhit" birliklari sifatida qarash ma'quldir. Ba'zi tilshunoslar nutqiy akt tarkibida illokutiv harakatni ajratadilar va uni so'zlovchi tomonidan samaraga erishish uchun bajarilgan tanlov natijasi, deb qaraydilar.

Xullas, pragmatik-vizualistiklar taklif qilishgan tasniflardagi nutqiy aktlardan (konstativ, direktiv, savol) har qanday ta'kidli, neytral va ta'kidsiz ko'rinishlarda voqelanishi mumkin. Konstativ nutqiy aktning modal mazmunida rostlik, reallik, aniqlik semalarining mavjudligi, bir tomondan, ishonch sub'ektiv modalligi ko'lamiga kiritrsa, ikkinchi tomondan, ta'kid xususiyatini beradi. Mabodo konstativning modal mazmunidan ehtimollik, mumkinlik, noaniqlik semalari o'rin olsa, unda gumon ma'nosi ustuvorlik qilib, nutqiy tuzilma ta'kidsiz ko'rinishni oladi.

ADABIYOTLAR:

1. ogli Melikuziev, A. L. (2022). HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3 (10), 126–128.

2. Mukhammad, K. K., & ogli Melikuziev, A. L. (2022, December). THE ESSENCE OF NONVERBAL COMMUNICATION. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 19, pp. 91-93).

3. ogli Melikuziev, A. L. (2022). HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. *Academica Globe: Inderscience Research*, 3(10), 126-128.
4. Ikromjonovna, M. D. (2021). LINGVO-COGNITIVE AND LINGUCULTUROLOGICAL ASPECTS OF PROVERBS AND MATALS IN DIFFERENT SYSTEM LANGUAGES. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 10(3), 46-53.
5. Mirzayeva, D. (2020). OCCURRENCE OF PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF PAREMIAS. In *ФИЛОСОФИЯ ИННОВАЦИЙ И СОЦИОЛОГИЯ БУДУЩЕГО В ПРОСТРАНСТВЕ КУЛЬТУРЫ: НАУЧНЫЙ ДИАЛОГ* (pp. 233-235).
6. Мирзаева, Д. И. (2020). ТУРЛИ ТИЛЛАРДАГИ ПАРЕМИЯЛАРНИ БОШҚА МАДАНИЯТ ВАКИЛЛАРИ ТОМОНИДАН ИДРОК ЭТИЛИШ МУАММОЛАРИ. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 3(5).
7. Farxod-qizi, V. D., & Dilshoda, M. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARDA" OVQAT" SEMASINING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI. *Gospodarka i Innowacje.*, 24, 662-664.
8. Vaxobova, D., & Mirzayeva, D. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARDA" OVQAT" SEMASINING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI. *Академические исследования в современной науке*, 2(1), 60-66.
9. Mirzayeva, D., & Sanginova, D. (2022). ZAMONAVIY INGLIZ VA O 'ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARINING KONTEKSTUAL MA'NOSI VA TARJIMA MASALALARINING XUSUSIYATLARI. *Science and innovation*, 1(B6), 820-824.
10. Abdullayeva, N. A., & Mirzayeva, D. I. (2022). ABDULLA QAHHOR NIKOYALARIDA MAQOL VA MATALLARNING QO'LLANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(11), 64-69.
11. To'lanboyeva, G., & Mirzayeva, D. (2023). LINGVOKULTUROLOGIYA MAKTABLARI. *GOLDEN BRAIN*, 1(6), 56-58.
12. Farkhod-kizi, V. D., & Dilshoda, M. (2023). LINGUOCULTURAL STUDY OF THE TERM "FOOD" IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 31-36.
13. Urmonova, M., & Mirzayeva, D. (2023). DETERMINATION OF THE CONCEPT OF "INTELLIGENCE AND UNINTELLIGENCE" IN ENGLISH AND UZBEK PROVERBS. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 3(3), 91-96.
14. Тошқўзиева, М., & Мирзаева, Д. (2022). ЗАМОНАВИЙ КОММУНИКАТИВ ЖАРАЁНДА МАҚОЛЛАРИНИНГ ПРАГМАТИК

ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ТИЛШУНОСЛИҚДА ЎРГАНИЛИШИ. Eurasian Journal of Academic Research, 2(12), 1008-1011.

15. Ikromjonovna, M. D. (2022). LINGUOCULTUROLOGY OF METAPHORS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(11), 836-840.

16. Vaxobovna, A. Z., Ikromjonovna, M. D., & Kamolovna, X. M. (2022). INGLIZ TILIDA SOMATIK FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 378-384.

17. Mirzaeva, D., & Bo'riyeva, O. (2022). THE REALIZATION OF THE CONCEPT " POISON" IN UZBEK AND ENGLISH PROVERBS AND THEIR LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS. Science and Innovation, 1(7), 618-621.

18. Mirzayeva, D. I., & qizi O'rmonova, M. F. (2022). "AQL VA AQLSIZLIK" KONSEPTIGA OID PAREMALARINING LINGVOMADANIY TADQIQI. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 21, pp. 60-65).

19. Tursunova, N., Mirzayeva, D., & Ermatova, Y. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILI PAREMALARIDA GENDER ASPEKTINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQI. Science and innovation, 1(B6), 930-933.

20. Mirzayeva, D. I., & O'Rmonova, M. F. Q. (2022). Lingvomadaniy birliklar. Science and Education, 3(10), 654-658.

21. Mirzayeva, D., & Sanginova, D. (2022). CONTEXTUAL MEANING OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES AND FEATURES OF TRANSLATION ISSUES. Science and Innovation, 1(6), 820-824.

